

Arkeologisk förundersökning 2014

Falsterbo 32:1, fornlämning nr 15

LEDNINGSSCHAKT OCH BILUPPSTÄLLNINGSPLOTS

Falsterbo socken i Vellinge kommun
Skåne län

SKÅNE
ARKEOLOGI

Skånearkeologi
Rapport 2014:1

Per Sarnäs

Arkeologisk förundersökning 2014

Falsterbo 32:1, fornlämning nr 15

LEDNINGSSCHAKT OCH BILUPPSTÄLLNINGSPLOTS

Falsterbo socken i Vellinge kommun
Skåne län

Skånearkeologi

Per Sarnäs

Midgårdsgatan 3

216 19 Malmö

Tel: 0708-82 78 16

E-post: info@skanearkeologi.se

Webb: www.skanearkeologi.se

Arkeologisk förundersökning 2014

Falsterbo 32:1, fornlämning nr 15

Ledningsschakt och biluppställningsplats

Falsterbo socken i Vellinge kommun

Skåne län

Skånearkeologi

Rapport 2014:1

Författare: Per Sarnäs

Grafisk form: Anders Gutehall

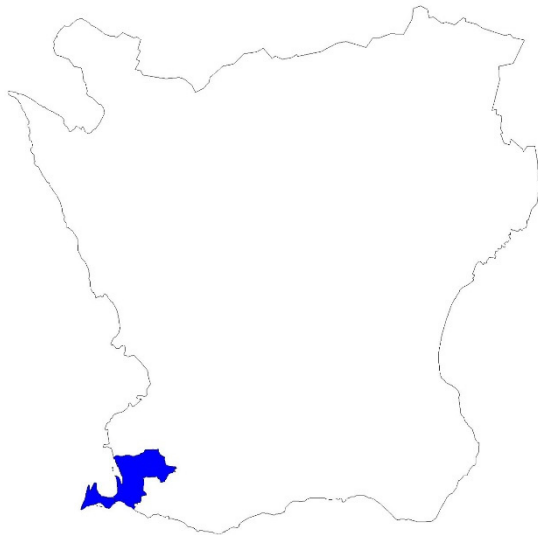
Omslagsbild:

Tryck: Erlanders Sverige AB

© Skånearkeologi 2014

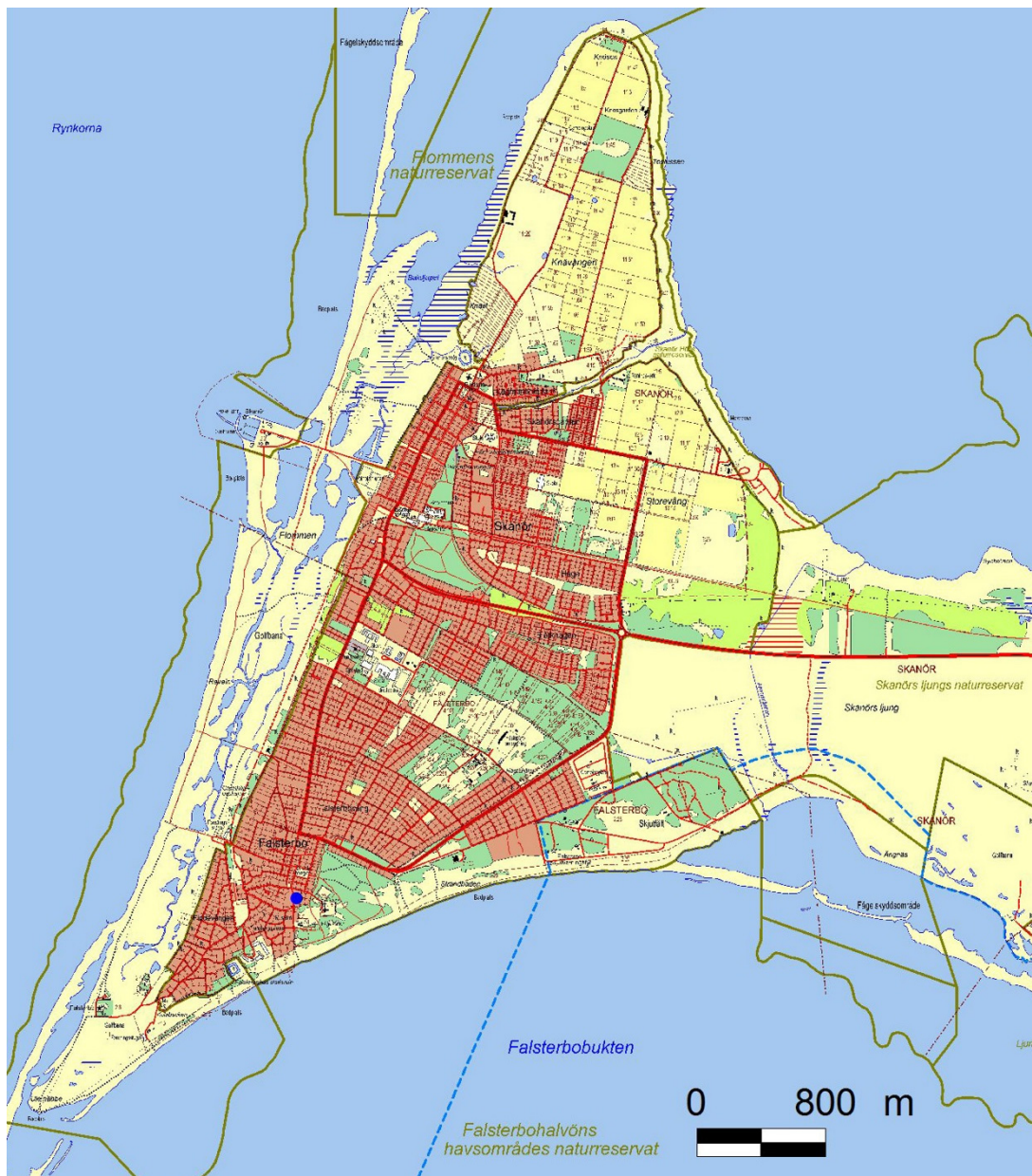
Innehåll

Inledning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Äldre undersökningar	6
Undersökningsresultat	8
Litteratur	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1: Karta över Skåne med Vellinge kommun markerat med blå färg.

Figur 2: Karta över Näset med undersökningsområdet markerat med blå fylld cirkel

Inledning

Med anledning av ny dragnig av el-, vatten- och avloppsledning samt anläggande av en biluppställningsplats inom Falsterbo medeltida bebyggelseområde (fornlämning nr 15) har Skånearkeologi genomfört en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning enligt beslut av länsstyrelsen i Skåne län (431-26995-2013).

Topografi och fornlämningsmiljö

Platsen för den aktuella förundersökningen ligger på den södra delen av Falsterbohalvön som uppvisar en karakteristisk kusttopografi med sandbankar.

Orten Falsterbo omnämns för första gången i en skriftlig källa från första hälften av 1200-talet och som marknadsplats under senare delen av 1200-talet. Falsterbo urbaniserades likt flera andra orter i Skåne under 1200-talet. Platsen växte under samma period fram som en parallell till Skanör, där Skånemarknaden etablerades under 1100-talet. Båda orterna blev under medeltiden betydelsefulla i den nordeuropeiska handeln.

Förutsättningarna för utvecklingen var inte enbart sillen, det geografiska läget och externa handelspolitiska intressen utan även att handeln byggde på direkt personliga relationer mellan de inblandade. Aktörerna sammanträffade på platser där de rätta förutsättningarna fanns och handeln byggde på att de kunde upprätthålla personliga relationer till varandra. Det var också av vikt att manifesteras en tillhörighet till platsen och även åtnjuta vissa rättigheter. Köpmännen organiserade sig i stora kollektiv med egna områden och egna kyrkor (Ersgård 2002:144). Av den danska kronan fick hansastäderna förläningar, sk. fiter, där de hade rätt att bedriva handel under marknadstiden från augusti till oktober. Det äldsta bebyggelsemönstret utmärks av de olika grupperna som bevistade orten (Ersgård 2002:130).

Under 1300-talet tog bebyggelseutvecklingen en ny riktning mot en reglering och omstrukturering av marknadsområdet. Den tillfälliga marknadsbebyggelsen avlöstes av mer permanenta bodar i ett fixerat tomtsystem. Därtill inrättas också fitområdena i en hårdare reglerad bebyggelsestruktur (Ersgård 1988:149). I ett privilegiebrev till lübska borgare från år 1268 omnämns marknadsbebyggelsen i Falsterbo (Ersgård 1984:12). Sannolikt var Lübeck en av de städer som etablerade sig först i Falsterbo. Även städerna Anklam, Greifswald, Stralsund och Stettin var etablerade senast i slutet av 1200-talet, deras närvaro kan dock beläggas tidigast under 1300-talets första hälft (Ersgård 1988:83).

Under hela senmedeltiden fram till första hälften av 1500-talet var Falsterbo en betydande ort för Skånemarknaden och sillfisket. Under 1500-talet förlorade dock Hansan sin politiska och ekonomiska ställning vilket ledde till en tillbakagång för Falsterbo. Dessutom avvecklades de stora medeltida fiskeplatserna i Öresund.

Det sista belägget på marknadsaktiviteter är från år 1674, då en fogde från Lübeck besökte Falsterbo. Under de följande århundradena bibehöll de båda orterna Skanör och Falsterbo fortfarande formellt sina stadsrättigheter, dock förenade med en förvaltning och en gemensam kyrkoherde med säte i Skanör. Emellertid saknade de en naturlig kontakt med ett agrart omland för att kunna leva vidare som städer. Under 1800-talet var i själva verket Skanör och Falsterbo ingenting annat än kustbyar med jordbruk och fiske för egen försörjning (Ersgård 1984:10).

Flera av de institutionella byggnader som omtalas i urkundsmaterialet från första hälft av 1300-talets blev arkeologiskt lokaliserade under det förra sekelskiftet. Borganläggningen Falsterbohus uppfördes under 1200-talet och förstördes under kriget mellan Danmark och vendiska hansastäder 1311 (Ersgård 1988:88). Borgen återuppbyggdes och fungerade som kunglig fogdeborg fram till 1530-talet. Borganläggningen var under 1930-talet föremål för flera arkeologiska undersökningar och restaureringar (Ersgård 1988:88ff).

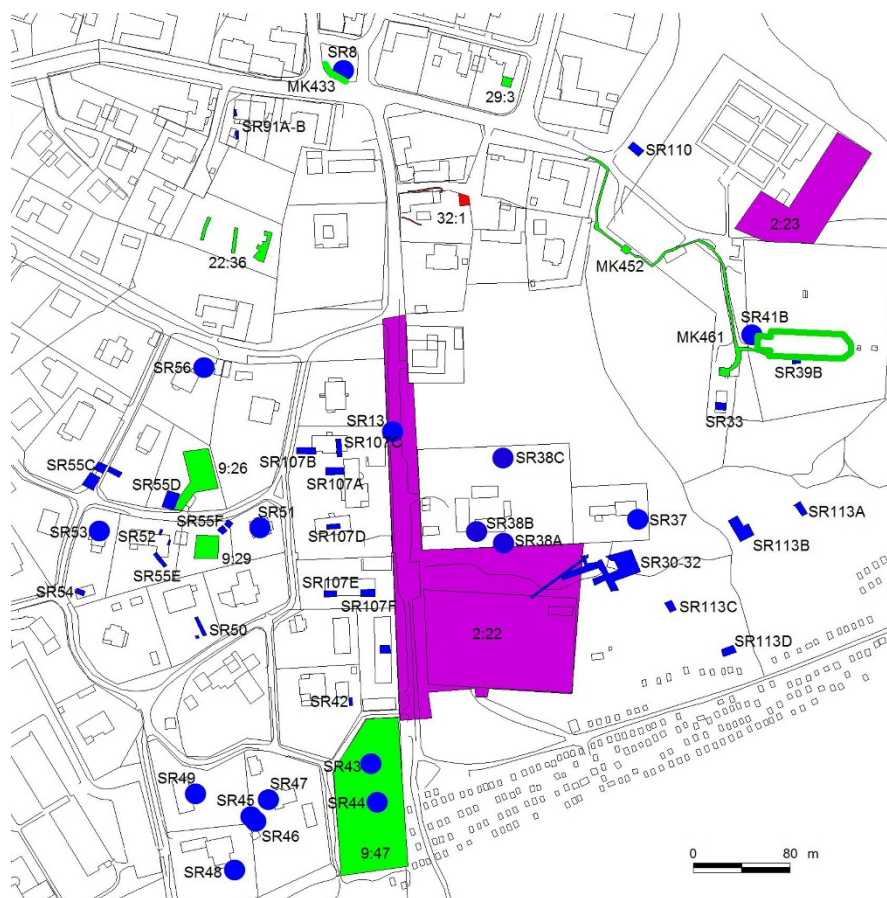
En annan byggnad som omnämns i de äldre källorna är Tyska kyrkan. Kyrkan och dess kyrkogård låg norr om borgen, inom Lübecks fit, och tjänstgjorde som gemensam begravningsplats för tyska köpmän. Både kyrkan och kyrkogården har lokaliserats genom arkeologiska undersökningar (Ersgård 1988:90).

I en källa från 1349 omtalas en Helgeandskyrka i samband med gränserna för Anklams fitområde (Ersgård 1988:91). Några säkra arkeologiska belegg för en kyrka finns dock inte. Emellertid påträffades 1933, inom stadsåga 120, rester efter en grundmur orienterad i öst-västlig riktning (Ersgård 1984: stadsarkeologiskt register (SR) nr 51). Senare, år 1957, framkom ungefär 75 m väster om muren och inom stadsåga 122, en medeltida grav (SR 53). Möjligen var grundmuren en rest efter kyrkan och graven kanske påträffades på den kyrkogård som tillhörde kyrkan, så de kan höra samman. Den enda kvarstående medeltida byggnaden i Falsterbo är stadskyrkan S:ta Gertrud, sydost om undersökningsområdet, som i de skriftliga källorna för första gången omtalas 1385. Kyrkan har troligen uppförts kring mitten av 1300-talet (Ersgård 1988:136-140).

ÄLDRE UNDERSÖKNINGAR

Det har gjorts ett stort antal undersökningar i Falsterbo genom åren. De flesta har dock varit av mindre omfattning som har gett begränsade resultat. Undersökningarna har genomförts av flera olika aktörer och det är därför svårt att få en överblick över vad som har gjorts. Undersökningar fram till 1983 är redovisade i Medeltidsstaden (Ersgård 1984). I Ersgårds avhandling "Vår marknad i Skåne" uppdaterades det stadsarkeologiska registret fram till 1987. Från och med 1999 fick Malmö kulturmiljöansvaret för kulturmiljövården i Vellinge kommun vilket inbegrep de arkeologiska undersökningarna i Falsterbo. Ansvaret för de arkeologiska undersökningarna upphörde under mitten av 2000-talet. I tabell 1 finns en sammanställning av närliggande undersökningar utifrån Ersgårds arbeten och Malmö museers arkiv. Merparten av undersökningarna har varit ytmässigt begränsade och i en del fall grunda och endast berört flygsand. Flygsandslagrets tjocklek skiftar för övrigt mycket inom Falsterbo.

Figur 3. Karta som visar arkeologiska undersökningar i närheten av undersökningsområdet. Valet av utsnitt är styrt av det område kring St Gertruds kyrka som Ersgård pekar ut som den sannolika platsen för den medeltida staden Falsterbo. Grön färg markerar undersökningar gjorda av Malmö Kulturmiljö och ytor med mörkrosa färg har utförts av Raä UV Syd. Undersökningsområdet är markerat med röd färg.

Lokal	SR nr	Undersökningsresultat
Gamla Torget	8	Kulturlager, trätunna
Sjögatan	13	Stenläggning
Stadsåga 81	30-32	Kulturlager, raseringslager, gårdsanläggning
Stadsåga 81	33	Kulturlager
Stadsåga 81	37	Stenläggning
Stadsåga 81	38 A-C	Stenläggning, kulturlager, hålrum i flygsandslager
Stadsåga 81	39B	Grundmur av gråsten
Stadsåga 81	41B	Kulturlager
Stadsåga 111	42	Kulturlager, raseringslager, lerbotten
Stadsåga 112	43	Byggnadsrester, grundsten, taktegel, lergolv
Stadsåga 112	44	Kärl av svartgods
Stadsåga 113	45	Kulturlager, stensättning
Stadsåga 113	46	Stensättning
Stadsåga 113	47	Fynd av skeppsdragg
Stadsåga 114	48	Delar av skeppsvrak, byggnadslämningar
Stadsåga 115	49	Trätunnor
Stadsåga 118	50	Kulturlager, lerbotten
Stadsåga 120	51	Raseringslager, grundmur
Stadsåga 122	52 A-B	Kulturlager, trätunna, svämlager
Stadsåga 122	53	Medeltida grav
Stadsåga 122	54	Kulturlager, trätunna, lerbottnar
Stadsåga 129	55 C-F	Kulturlager trätunnor, lergolv
Stadsåga 124	56	Härd, halster
Kv. Vågen 9	91 A-B	Kulturlager
9:37-39, 9:41	107A-F	Kulturlager
Stadsåga 81	110	Kulturlager
Stadsåga 81	113A-D	Kulturlager, byggnadslämningar, stenläggning
Falsterbo 2:22		Medeltida kulturlager
Falsterbo 2:23		Inget framkom
Falsterbo 9:26	MHM12605	Bebyggelselämningar från 1400-1500-tal
Falsterbo 9:29	MK302	Kulturlager, yngre rödgods
Falsterbo 9:47	MK244	Inget framkom
Falsterbo 22:36	MK3	Trätunnor, 1600-1700-tals anläggningar
Falsterbo 29:3	MK55	Inget framkom
Gamla Torget	MK433	Kulturlager
	MK452	Inget framkom
St Gertruds kyrka	Mk461	Kulturlager, gravhällar, skelett, grundmur

Tabell 1. Tabellen utgör en sammanställning av de undersökningar och arkeologiska iakttagelser som finns med på figur 3. SR nr hänför sig till det stadsarkeologiska registret. MHM står för Malmö historiska museum och MK för Malmö kulturmiljö.

Undersökningsresultat

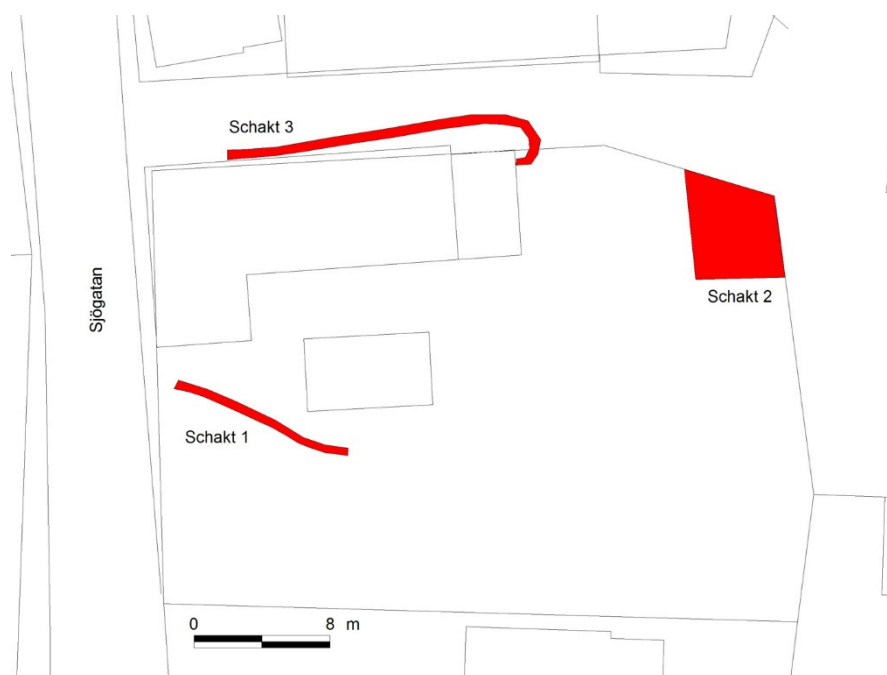
Tre schakt med en sammanlagd yta av 45 m² upptogs med grävmaskin i samband med den arkeologiska förundersökningen. Ett fjärde schakt för framdragnings av el till biluppställningsplatsen bedömdes kunna schaktas utan antikvarisk närvaro då schaktet var av ringa djup (0,5–0,6 meter) samt att de övriga schakten redan hade visat på förekomsten av kulturlager på denna nivå eller strax under. Schaktet bedömdes inte tillföra någon ny kunskap.

Schakt 1 utgjordes av ett VA-schakt som var ca 1 meter djupt och 0,5 meter brett och ca 11 meter långt. På 0,8–0,9 meters djup framkom kulturlager med fynd av tegel, taktegel och enstaka djurben. VA-schaktet kommer att fortsätta åt norr och ansluta till den mindre byggnaden. Den sista biten bedömdes dock inte vara antikvariskt motiverat att övervaka.

Schakt 2 utgjordes av ytan för biluppställningsplatsen och var ca 29 m² stort. Schaktdjupet omfattade ett matjordslager på drygt 0,3 meter och under detta ett flygsandslager. Genom ett spadstick kunde ett kulturlager konstateras på en nivå av ca 0,8 meter under nuvarande marknivå.

Schakt 3 utgjordes av ett el- och teleschakt strax norr om bostadshuset och utanför fastigheten. Schaktet var 0,5 meter brett, 0,5–0,6 meter djupt och drygt 20 meter långt. I den östra delen av schaktet framkom ett kulturlager med rikligt med taktegel. Ovanför kulturlagret och ca 0,3 meter under marknivå låg ett ca 0,1 meter tjockt flygsandslager.

Figur 4. Schaktplan med de tre schakten fyllda med röd färg.

Figur 5. VA-schaktet inne på tomten. Fotot är tagen från sydost mot Sjövägen

Figur 6. Schaktningen för bilupställningsplatsen. Fotot är taget från norr

Litteratur

- Ersgård, L. 1984. Skanör – Falsterbo. Medeltidsstaden 53. *Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer*. Rapport. Stockholm.
- Ersgård, L. 1988. 'Vår Marknad i Skåne'. *Bebyggelse, handel och urbanisering i Skanör och Falsterbo under medeltiden*. Lund Studies in Medieval Archaeology 4. Stockholm.
- Ersgård, L. 2002. Nytt ljus över Falsterbo. Arton år efter "Medeltidsstaden". *Märkvärd, medeltida. Arkeologi ur en lång skånsk historia*. Mogren, M. (red.). Riksantikvarieämbetet, skrifter No 43. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer431-26995-2013
Skånearkeologis diarienummer 201317

Län Skåne
Kommun Vellinge
SockenFalsterbo
Fastighet Falsterbo 32:1
RAÄ-nummer 15

Ekonomiska kartans blad 1C:82
Koordinatsystem Sweref 99 TM
X koordinat 6140360
Y koordinat 362879
M ö.h.3

Fältarbetstid 2014-01-27
Antal arbetsdagar1
Antal arkeologtimmar5

Undersökt yta45 m²

Platschef Per Sarnäs
UppdragsgivareAnders Frankel

Kostnader, arkeologi

Fältarbete: 3 250:-
Rapport: 3 900:-
Tryck:1 000:-
Resor: 280:-
Summa: 8 430:-